

УДК 338.432:502.131.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-19>**Клочко Т. А.**кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та підприємництва,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2019-5274>**Tatiana Klochko**
Sumy National Agrarian University

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC REGULATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Анотація. У роботі обґрунтовано необхідність трансформації організаційно-економічного регулювання аграрного сектору України від моделі «виживання» до стратегії «інноваційного прориву». Визначено, що сталий розвиток галузі має ґрунтуватися на балансі економічного, екологічного та соціального аспектів. Економічна ефективність розглядається через призму розширеного відтворення та прибутковості, екологічна – через перехід до відновлювальних ресурсів і мінімізацію антропогенного навантаження, а соціальна – через підвищення якості життя сільського населення та стабілізацію демографічних процесів. Авторський механізм регулювання базується на поєднанні адміністративних та економічних методів. Організаційний блок охоплює інституційне забезпечення, захист прав власності на землю та активний аграрний протекціонізм. Економічний блок включає пряме бюджетне фінансування (дотації на одиницю продукції/площі), гнучку кредитно-фінансову політику (зокрема програму «5–7–9%») та податкові важелі для стимулювання «зелених» технологій. У роботі проведено компаративний аналіз вітчизняної моделі та Спільної аграрної політики (САР) ЄС, що дозволило виявити вектори адаптації українського законодавства до європейських стандартів. Запропоновано конкретні заходи щодо вдосконалення державного регулювання: впровадження «зеленого сертифіката» для еко-орієнтованих господарств, створення Державного фонду гарантування аграрних кредитів, цифровізація дорадництва через платформу «Agro-Innovation» та заснування «Аграрного торгового дому» для підтримки експорту продукції з високою доданою вартістю. Прогнозується, що реалізація зазначених кроків забезпечить зростання частки переробки в експорті на 15–20%, зниження енергоємності виробництва на 10–12% та зміцнення продовольчої безпеки держави в умовах глобальної конкуренції. Наукова новизна дослідження полягає у формуванні цілісного механізму організаційно-економічного регулювання аграрного сектору, орієнтованого на довгострокову конкурентоспроможність та інтеграцію у європейський економічний простір. Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування при розробленні програм розвитку агропромислового комплексу та сільських територій.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрне виробництво, організаційно-економічне регулювання, аграрний протекціонізм, державна підтримка, екологізація, інновації, продовольча безпека.

Abstract. The study substantiates the necessity of transforming the organizational and economic regulation of Ukraine's agricultural sector from a "survival" model to an "innovational breakthrough" strategy. It is determined that the sustainable development of the industry should be based on a balance of economic, environmental, and social aspects. Economic efficiency is considered through the prism of expanded reproduction and profitability; environmental efficiency – through the transition to renewable resources and minimization of anthropogenic impact; and social efficiency – through improving the quality of life of the rural population and stabilizing demographic processes. The proposed regulatory mechanism is based on a combination of administrative and economic methods. The organizational block covers institutional support, protection of land property rights, and active agrarian protectionism. The economic block includes direct budget financing (subsidies per unit of product/area), flexible credit and financial policy (specifically the "5–7–9%" program), and tax levers to stimulate "green" technologies. The paper conducts a comparative analysis between the domestic model and the EU Common Agricultural Policy (CAP), which allowed identifying vectors for adapting Ukrainian legislation to European standards. Specific measures for improving state regulation are proposed: the introduction of a "Green Certificate" for eco-oriented farms, the creation of a State Fund for Guaranteeing Agricultural Credits, digitalization of extension services via the "Agro-Innovation" platform, and the establishment of an "Agrarian Trading House" to support the export of high-value-added products. It is predicted that the implementation of these steps will ensure an increase in the share of processing in exports by 15–20%, a reduction in the energy intensity of production by 10–12%, and the strengthening of the state's food security in conditions of global competition. The scientific novelty of the research lies in the formation of a holistic mechanism of organizational and economic regulation of the agricultural sector, focused on long-term competitiveness and integration into the European economic space. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of their use by state authorities and local governments in developing programs for the development of the agro-industrial complex and rural areas.

Keywords: sustainable development, agricultural production, organizational and economic regulation, agrarian protectionism, state support, greening, innovation, food security.

Постановка проблеми. Організаційно-економічне регулювання в Україні повинно трансформуватися від моделі «виживання» до моделі «інноваційного прориву». Це означає, що державна підтримка має надаватися не просто за факт наявності виробництва, а за впровадження технологій, що забезпечують розширене відтворення та підвищують якість життя в сільській місцевості.

Організаційно-економічне регулювання сталого розвитку аграрного виробництва в Україні має передусім ґрунтуватися на вдосконаленні державної агропродовольчої політики, адаптації механізмів її реалізації до вимог ринкової економіки, розвитку вертикальної інтеграції з урахуванням економічних інтересів усіх учасників, а також покращенні інформаційно-консультативної та маркетингової підтримки суб'єктів аграрного сектору. Механізм організаційно-економічного регулювання сталого розвитку аграрного виробництва включає такі ключові елементи: цільові програми соціально-економічного розвитку галузі, інструменти державної підтримки та регулювання, механізми ціноутворення, заходи зі стимулювання впровадження інновацій у діяльність аграрних підприємств, розвиток інтеграційних та диверсифікаційних процесів, а також забезпечення соціального добробуту сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення сталого розвитку АПК та розробки дієвих важелів його державного регулювання перебувають у центрі уваги багатьох українських науковців. Останні дослідження українських науковців у даній темі зосереджені на інституційній структурі регулювання, методичних підходах до оцінювання сталості, вдосконаленні фінансово-економічних механізмів, нормативно-правових аспектах та регіональних особливостях. Значну увагу приділяють також порівнянню з європейською практикою та впливам зовнішніх чинників на стабільність аграрного сектору.

Зокрема, фундаментальні засади цієї проблематики висвітлені у роботах П. Т. Саблука, В. Г. Андрійчука та Д. В. Шияна, С. М. Кваші, В. Л. Вакулєнко [4], тоді як прикладна методологія організаційно-економічного стимулювання галузі в умовах ринку знайшла відображення у дослідженнях О. В. Шубравської, Ю. Я. Лузана, О. В. Ходаківської [5] та їхніх колег. У зазначених працях акцент зроблено на формуванні системи державної підтримки аграрного виробництва, удосконаленні механізмів бюджетного фінансування, податкового стимулювання та кредитного забезпечення суб'єктів господарювання.

Окремий напрям наукових досліджень присвячено екологізації аграрного виробництва та інтеграції принципів сталого розвитку у практику державного регулювання. У працях вітчизняних учених розглядаються питання раціонального використання земельних ресурсів, зменшення антропогенного навантаження на

довкілля, розвитку органічного виробництва та впровадження «зелених» технологій. При цьому наголошується на необхідності поєднання економічних стимулів із адміністративними обмеженнями та контролем дотримання екологічних стандартів.

Значна кількість наукових публікацій присвячена аналізу регіональних аспектів сталого розвитку аграрного сектору, зокрема диференціації рівнів соціально-економічного розвитку сільських територій, диспропорцій у забезпеченості ресурсами та інфраструктурі. Водночас у наукових дослідженнях дедалі більше уваги приділяється цифровізації управлінських процесів в АПК, розвитку дорадчих служб, агроінноваційних платформ та інтеграції аграрного виробництва у глобальні ланцюги доданої вартості.

Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок, питання формування цілісного організаційно-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку аграрного виробництва з урахуванням сучасних викликів, євроінтеграційних процесів та воєнних ризиків залишаються недостатньо систематизованими, що зумовлює актуальність подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є поглиблення теоретичних положень та розробка рекомендацій щодо організаційно-економічного регулювання сталого розвитку аграрного виробництва в умовах ринку.

Виклад основного матеріалу. На шляху до сталого розвитку аграрного сектору, який базується на трьох ключових аспектах – економічному, екологічному та соціальному, необхідно забезпечити баланс між соціальними та екологічними витратами при збереженні економічної ефективності господарської діяльності. Соціальні витрати спрямовані на створення як матеріальних, так і нематеріальних благ, тоді як екологічні витрати покликані запобігати забрудненню навколишнього середовища (табл. 1).

Це передбачає перехід від використання невідновлювальних до відновлювальних ресурсів, а також впровадження технологій із мінімальним негативним впливом на екосистему. Ключовими критеріями сталого розвитку аграрного сектору є збільшення виробництва безпечних харчових продуктів для забезпечення потреб населення, підвищення економічної ефективності господарської діяльності, що сприятиме розширеному відтворенню. Соціальний аспект сталого розвитку охоплює покращення рівня та якості життя сільського населення, а також стабілізацію демографічних і міграційних процесів (рис. 1).

Аналіз світової практики демонструє, що для забезпечення сталості сільськогосподарської галузі та оптимізації роботи продовольчого ринку держави застосовують комплекс інструментів прямого та опосередкованого втручання. Зокрема, це охоплює цінове регулювання, підтримку доходів аграріїв, механізми субсидування, пільгове оподаткування та кредитні про-

Таблиця 1 – Рівні реалізації сталого розвитку

Рівень	Основний акцент	Ключовий показник
Економічний	Ефективність та прибутковість	Рентабельність виробництва
Екологічний	Збереження родючості ґрунтів	Частка органічних добрив, індекс сівозміни
Соціальний	Розвиток сільських територій	Рівень зайнятості, доходи сільського населення

Джерело: складено автором на основі [2]

Рисунок 1 – Взаємозв’язок складових сталого розвитку аграрної галузі

Джерело: [2]

грами. Характерною рисою розвинених країн є політика аграрного протекціонізму, яка захищає внутрішнього виробника в умовах глобальної конкуренції. Впровадження такого підходу в Україні є цілком виправданим. При цьому конкретні заходи підтримки в різних країнах адаптуються до їхніх специфічних природних та географічних факторів. В основі ж розробки механізму стабільного розвитку агросектору лежить системна взаємодія ресурсів, інновацій, прибутковості та стратегічної продовольчої безпеки. Рис. 2 представляє собою структурно-логічну схему, яка ілюструє взаємозв’язок ключових чинників, що забезпечують безперервний розвиток аграрного сектору [3].

Для моніторингу запропонованого механізму (рис. 2) доцільно використовувати систему показників, де ресурсний потенціал оцінюється через рівень фондоозброєності, а сталий розвиток підтверджується позитивною динамікою рентабельності та високою нормою нагромадження для цілей розширеного відтворення.

Ефективне регулювання сталого розвитку має базуватися на гармонійному поєднанні адміністративних та економічних методів, що охоплюють два ключові блоки. Організаційний блок зосереджений на інституційному забезпеченні, що передбачає створення

сприятливого законодавчого поля, надійний захист прав власності на землю та всебічну підтримку кооперації малих і середніх фермерів. Важливою складовою є аграрний протекціонізм, який реалізується через квотування імпорту аналогічної продукції та активне просування вітчизняного експорту на світові ринки. Крім того, цей блок включає інформаційно-консультаційну підтримку через розвиток дорадчих служб, які сприяють впровадженню інновацій, таких як “Smart-agriculture” та точне землеробство. Паралельно з цим діє економічний блок, спрямований на створення дієвих механізмів стимулювання. Він передбачає пряме бюджетне фінансування у вигляді дотацій на одиницю виробленої продукції або на гектар обробленої землі, а також гнучку кредитно-фінансову політику, зокрема компенсацію відсоткових ставок за банківськими кредитами для оновлення технічного парку. Доповнюють систему економічного регулювання податкові важелі, що полягають у збереженні пільгових режимів оподаткування для тих сільгосптоваровиробників, які інвестують у «зелені» технології (табл. 2).

Впровадження зазначених методів дозволить досягти комплексної трансформації аграрного сектору. Синергія організаційної підтримки та економічних

Рисунок 2 – Зміст складових сталого розвитку аграрного виробництва

Джерело: складено автором

стимулів забезпечить підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, що може призвести до зростання частки продукції з високою доданою вартістю в експорті на 15–20%. Прискорене технологічне оновлення через компенсацію кредитів дозволить скоротити енерговитрати на 10–12%, а перехід до екологічно безпечного виробництва забезпечить відновлення родючості ґрунтів [1, 5].

У кінцевому результаті така політика гарантуватиме продовольчу безпеку держави, зміцнення соціальної інфраструктури сільських територій та раціональне використання природних ресурсів у довгостроковій перспективі, створюючи умови для стабільного економічного зростання.

На основі проведеного аналізу пропонуються наступні кроки для імплементації:

1. Законодавче закріплення «Зеленого сертифіката»: запровадити систему податкових знижок для господарств, які підтверджують зниження використання пестицидів та перехід на відновлювані джерела енергії.

2. Створення Державного фонду гарантування аграрних кредитів: для забезпечення доступу до капіталу фермерів, які не мають достатньої застави, але впроваджують точне землеробство.

3. Цифровізація дорадництва: інтегрувати мережу консультаційних служб у єдину цифрову платформу «Agro-Innovation», що дозволить аграріям отримувати безкоштовний доступ до супутникових даних моніторингу посівів.

4. Експортна підтримка: створення «Аграрного торгового дому» при посольствах у цільових регіонах

(Азія, Африка) для лобювання продукції з високою доданою вартістю (переробки) (рис. 3).

Впровадження зазначених методів дозволить досягти комплексної трансформації аграрного сектору. Синергія організаційної підтримки та економічних стимулів забезпечить підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на міжнародній арені, прискорить технологічне оновлення галузі та сприятиме переходу до екологічно безпечного виробництва. У кінцевому результаті це гарантуватиме продовольчу безпеку держави, зміцнення сільських територій та раціональне використання природних ресурсів у довгостроковій перспективі [2].

Для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в Україні першочерговим завданням є запровадження механізму «таргетованого протекціонізму», який передбачає перехід від загальних субсидій до пріоритетної підтримки галузей із високою доданою вартістю, зокрема глибокої переробки зернових, овочівництва та тваринництва.

Практична реалізація цього підходу потребує створення ефективної системи імпорتنих мит на готову харчову продукцію при одночасному скасуванні митних зборів на високотехнологічне обладнання, аналогів якого не виробляється всередині країни. Важливим вектором регулювання має стати стимулювання інноваційного оновлення через державні програми часткової компенсації (у межах 30–50%) витрат на впровадження систем точного землеробства та енергоощадних технологій, що дозволить суттєво знизити собівартість продукції та підвищити її конкурентоспроможність без надмірних цінових дотацій [4].

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика методів регулювання: Україна і ЄС

Напрямок регулювання	Досвід Європейського Союзу (ЄС)	Поточна модель та перспективи України
Пряма підтримка	Система «декаплінгу» (виплати не залежать від обсягу виробництва, а лише від дотримання екологічних норм).	Дотації на одиницю продукції та гектар (спрямовані на стимулювання валового виробництва).
Екологізація	“Greening payment”: 30% бюджету прямих виплат залежить від дотримання сівозміни та збереження пасовищ.	Податкові пільги для інвесторів у «зелені» технології та впровадження точного землеробства.
Кредитування	Широке використання гарантійних фондів та низьковідсоткових позик для молодих фермерів.	Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» та компенсація відсоткових ставок.
Інновації	Розгалужена мережа EIP-AGRI (Європейське інноваційне партнерство).	Розвиток приватних та державних дорадчих служб (“Smart-agriculture”).

Джерело: складено на основі [6]

Рисунок 3 – Рекомендації щодо вдосконалення державного регулювання АПК України

Джерело: складено автором

Паралельно, для подолання дефіциту обігових коштів, необхідно забезпечити розвиток фінансової інфраструктури шляхом створення Фонду гарантування аграрних кредитів та розширення програми «Доступні кредити 5–7–9%» для малих фермерських господарств із використанням землі як ліквідної застави під державні гарантії. У контексті екологізації виробництва доцільно впровадити систему «зелених прямих виплат», за якої сільгосптоваровиробники отримуватимуть додаткову фінансову підтримку за суворе дотримання сівозмін, збереження природної родючості ґрунтів та мінімізацію використання агресивних пестицидів. Нарешті, системний розвиток ринкової інфраструктури через сприяння розбудові великих оптово-роздрібних ринків і логістичних хабів за участю державного капіталу дозволить усунути неефективні ланцюжки посередників [4].

Це забезпечить зростання прибутковості безпосередніх виробників та зміцнить продовольчу безпеку держави завдяки стабілізації цінової кон'юнктури на внутрішньому ринку (табл. 3).

Опис результатів дослідження, наведених у таблиці 3, дозволяє комплексно оцінити результативність запропонованих заходів через призму економічних та соціально-екологічних дивідендів.

По-перше, запровадження механізмів протекціонізму розглядається як стратегічний інструмент структурної перебудови економіки. Очікується, що захист внутрішнього ринку та стимулювання вітчизняного виробника сприятимуть зростанню частки переробної промисловості у структурі ВВП. Соціальний вектор цього заходу реалізується через пошук ділової активності в регіонах, що призведе до створення нових робочих місць безпосередньо у сільській місцевості, знижуючи рівень безробіття та трудової міграції.

По-друге, надання технологічних дотацій має прямий вплив на модернізацію галузі. Економічна ефективність тут виражається у суттєвому зниженні енергомісткості виробничих процесів (на 15–20%), що підвищує конкурентоспроможність продукції за ціновим чинником. З екологічної точки зору, перехід на енергоефективне обладнання та новітні технології дозволить мінімізувати антропогенне навантаження на довкілля, сприяючи збереженню природних ресурсів.

По-третє, розвиток пільгового кредитування виступає каталізатором інвестиційних процесів. Це

забезпечує активізацію розширеного відтворення капіталу, дозволяючи підприємствам не лише підтримувати поточну діяльність, а й нарощувати потужності. Соціально-економічний ефект від фінансової підтримки полягає у зміцненні фінансової стійкості та незалежності фермерських господарств, що є фундаментом формування стабільного середнього класу на селі [3].

Таким чином, запропонована система заходів забезпечує синергетичний ефект, де економічне зростання стає базою для вирішення гострих екологічних проблем та покращення соціального добробуту сільських територій.

Висновки. Дослідження зарубіжної практики свідчить, що стабільність аграрного сектору безпосередньо залежить від активної та цілеспрямованої ролі держави, у зв'язку з чим для України в сучасних умовах господарювання пріоритетним є впровадження адаптивного аграрного протекціонізму, який через механізми пільгового кредитування та податкового стимулювання дасть змогу нівелювати високу собівартість вітчизняної продукції порівняно зі світовими аналогами.

Фундаментом економічного механізму сталого розвитку при цьому виступає синергія ресурсного та інноваційного потенціалів аграрного виробництва, а оцінка його ефективності за показниками фондоозброєності та частки витрат на інновації дозволяє визначити рівень готовності сільськогосподарських підприємств до переходу на інтенсивний шлях розвитку.

Запропонована методологічна модель демонструє, що сталий розвиток галузі можливий лише за умови забезпечення розширеного відтворення, коли висока норма нагромадження та позитивна динаміка прибутку на один гектар слугують ключовими індикаторами не лише стабільного функціонування, а й наявності внутрішніх ресурсів для самовідновлення та модернізації аграрного сектору.

Кінцевим критерієм результативності запропонованого організаційно-економічного механізму є досягнення відчутного соціально-економічного ефекту, що проявляється у зміцненні продовольчої безпеки держави, підвищенні рівня самозабезпеченості стратегічними видами продукції та стабілізації цінової кон'юнктури на внутрішньому ринку, що набуває особливої ваги в умовах сучасних геополітичних викликів.

Таблиця 3 – Очікуваний ефект від впровадження

Захід	Економічний ефект	Соціально-екологічний ефект
Протекціонізм	Зростання частки переробної промисловості в ВВП	Створення нових робочих місць у селах
Технологічні дотації	Зниження енергомісткості виробництва на 15–20%	Зменшення антропогенного навантаження на довкілля
Пільгове кредитування	Активізація розширеного відтворення капіталу	Зміцнення фінансової незалежності фермерів

Джерело: складено автором

Бібліографічний список:

1. Про основні засади державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
2. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
3. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
4. Кваша С. М., Вакуленко В.Л. Спільна аграрна політика європейського союзу: досвід та перспективи для України. *Інтелект XXI* № 4, 2023. С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.2>
5. Ходаківська О. В. Еколого-економічні засади сталого розвитку аграрн. виробництва в умовах глобалізації. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 18–28.
6. The Common Agricultural Policy: 2023-27. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_en

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). *Pro osnovni zasady derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 № 2697-VIII* [On the basic principles of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030: Law of Ukraine dated February 28, No. 2697-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004). *Pro derzhavnu pidtrymku silskoho hospodarstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24.06.2004 № 1877-IV (iz zminamy)* [On state support of agriculture in Ukraine: Law of Ukraine dated June 24, No. 1877-IV (as amended)]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
3. President of Ukraine. (2019). *Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku" vid 30 veresnia 2019 roku № 722/2019* [Decree of the President of Ukraine "On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030" dated September 30, No. 722/2019]. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
4. Kvasha S. M., Vakulenko V. L. (2023). Spilna aharna polityka yevropeiskoho soiuзу: dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy [Common Agricultural Policy of the European Union: Experience and Prospects for Ukraine]. *Intelekt XXI* no. 4. pp. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-4.2> (in Ukrainian)
5. Khodakivska, O. V. (2019). *Ekoloho-ekonomichni zasady staloho rozvytku aharnoho vyrobnytstva v umovakh hlobalizatsii* [Ecological and economic principles of sustainable development of agricultural production in the context of globalization]. *Economy of AIC*, no. (3), pp. 18–28. (in Ukrainian)
6. European Commission. (2025). *The Common Agricultural Policy: 2023-27*. Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-2023-27_en

Стаття отримана: 13.11.2025

Стаття прийнята: 05.12.2025

Стаття опублікована: 26.12.2025